

MANYIKA TITKA

A Bodnárné próbái alatt S. Nusiról szóló története járt öltözőről öltözőre. A groteszk komika-szubrett valami Jacobi-operettben játszott, egy vízpárti nyári szabadtéri produkcióban. A jó hangulatú próbákban S. Nusi, a virtuóz profi az óriási sikert ígéro számát tüneményesen végigénekelte, de a dalt követő strapas táncot egyre halogatta. A fülbemászó zene ütemére, a karmester pálcáját követve, mutatójával jelezte a bonyolult lépéseket, a filkflakot, a fergeteges szteppeszt, a merész forgásokat, s a számot záró mutatós cigánykeréket.

A bemutatón azután, amikor először akarta istenigazából végigpropi a táncot, lábai összeakadtak, a filkflak megroggyant, a sztepp összevissza morzézott, a forgások szédülten kóvályogtak, s a mutatós cigánykerék bizonytalanul a portál vastravezének gurult, majd elterült, mint egy béka.

A katasztrófális pechszorozaton — amely számunkra nagyon is érzékes volt — ítrengve röhögtünk napokig. Azután ahogy Németh László sűrű, igazi erőt igénylő, puszító összeaspaisált egyre halogattuk mi is, tologatva az időt, taszigálva a napokat, mikor végre igazán „belemegyünk” a játékba, Manyika vékonyka mutatóját felémelve csak ennyit mondott.

— Jó, jó, csak vakarózatok! Azután ti is neki-gurultok majd a portálnak!

Azóta, ha a próbák sűrűjétől menekülve halogatom a néha bizony kellemetlen, megizzasztó, teljes intenzitású játékokat, odázom a „be-

lemenést”, mintha egy kis csontos, köszvényes ujjacska intene felém szigorú megrovóan a portál színtéjéből.

Ha látszólag zavarosan, nem odafigyelve mondtam is ezt-azt az újságíróknak, azt mindig éreztem, és hangsúlyozta, hogy azért más is van a világban, nem csak a szerep, nem csak színház. Ott van például a gyönyörű szülőfalu Zágón, Marosvásárhely és az erdélyi hegyek. Meg a fák, a virágok, kutyák, jó ételek. Aztán Olaszország, az imádnivaló, link olaszokkal. S ott van London, Párizs, és még egy csomó ismeretlen város. És persze van a színpad is, de ez csupán egy a sok gyönyörűség közül. Ez a sokszínű, teljes életjárásba bűvölt el mindenkit, játszó-társakat, nézőket egyaránt. Hatalmas szatyrában is mintha az életet cipelte volna be a színházba, rádióba, filmgyárba. Ezzel a horgolással, kötéssel, szövésben lévő szönyegekse darabokkal mindig dugig tömött szatyorral védekezett talán a mindannyunkat mindig fenyegető saját levünkben fővestől.

Az egyszerűség, életszerűség önmagában még nem színesíti erény. A különleges karaktereket különlegesen kell játszani. Hogy hitelesítsük cselekedeteiket. III. Richardot nem életszerűen kell játszani, hanem talán varázslatosan. Chippollát démonikusán, Zsigmond császárt elsöprően, a reichstadi herceget hagyományos, Trepjovot félszegül, Jágót főfátlanul... Manyika mindent tudott a színekről, szélsőségekről, de ezen túl vagy előlött mes-

tere volt az „egy a sok közül” kismemberek megformálásának. Noha soha nem mérlekedte a szerepek értékét, eljártott rengeteg vacakágost is — de a legvacakabbat is, mindig mint-ha a szerepek szerepe lenne. A telefonkönyvet is el tudja játszani! — ujjongának a kritikusok, ha valakit nagyon meg akarnak dicserni. S noha ez meglehetősen vitatható dicséret, Kiss Manyit hallottam a telefonkönyvet is eljátszani remekül, valami nyomdafestékét nem tűrő kabarájelenetben. Szerepekben mindenevő volt, s mindent élvező.

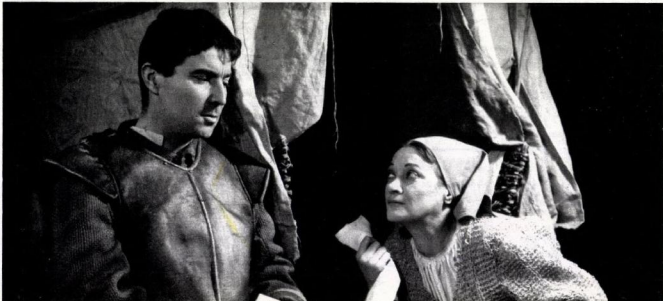
Egyetlen esetről tudok csupán, hogy szerepet viszszaadott. Egy rangos főszerepet, egy rangos új magyar darabban. Noha szerepet viszszaadni nálunk bűn (amit sosem fogok megérteni). Manyika esetében akkor senki nem vitatta a döntését. Senki nem próbálta rábeszélni a szerepre. Mindenki tudta, ha Manyika azt mondja, hogy ezt a szerepet nem játssza el, akkor azt a szerepet valószínűleg nem szabad eljátszani. Neki semmi esetre sem!

Nem tudom, mennyire jellemzi valakit az otthona, a környezete, ahol él. Valószínűleg alapvetően. Talán azért is óvjuk a néhány négyzetméternyi függetlenségüket olyan rémület, különösen mi, akik mindig mindenki szeme láttára élünk. Szerettem és szeretem tiszteletben tartani a függetlenségüket, annál is inkább, mert magamnak is egyre inkább szükségem van egy darabka magányra, legalább egy fikarcnyi titokra. Kezdő éveimben

azonban úgy adódott, hogy nagynevű, nagyszerű barátaim lakásán előadások után én is hivatalos voltam esti beszélgetésekre. Együtt fejtegettük a titkok Pécsi Sándor villájában, Domján Edit rózsadombi madár-fészkében, Tolnay Klári belvárosi otthonában, Karinthy Cini könyvtára tövében, Gobbi Hilda példátlan gyűjteményen ámuldozva, a Besenyei-erődítményben, Manyika valamelyik alberletében, a Feketi-mesországbán, Várkonyi nyaralójában, sőt még a száz lépés távolságot tartó Ajtay Andor is meghívott egyszer vacsorára.

Manyika élete, otthona tökéletes titok maradt számomra. Titok maradt, mint a többi titka. A színházi társalgóban, a pagodában, a filmgyári kispadon beszéltek ki az életet. A Bodnárné mélyvízbe dobott előadása után azonban Manyika, *Ádám Ottó* és még néhány jó barát váratlanul összefutott egyszobás leánylakásomban. Az össze-írófenes egynyes folytatása volt a különleges estének, a bemutató előtt váratlanul másorra tűzött Bodnárnénak. Azóta gyakran alkalmazzuk ezt a jó szokást. Elkészültünk már az előadással, s az egyik főpróba után Ádám Ottó közölte velünk, hogy *Gábor Miklós* beteg lett, és az aznap esti Oidipus helyett a Bodnárné játsszuk. Beugrunk testületileg. Ez igazán nagy lutri, mert a közönség azt még csak-csak lenyeli, hogy valaki beugrik egy szerepbe beteg kollégája helyett, de ha egész más darabot kap, azt — akármi is — gyanakodva fogadja. Becsapottnak érzi 'magát.

Egy emlékezetes alakítás — Kurázi mama. A képen Zenthe Ferencel

Bodnárné. Az utolsó szerep. Kiss Manyi, Huszti Péter és Schütz Ila

Ilyen hűvös, gyanakvással teli hangulatban kezdtük a még nem létez, nem jegyzett, rendkívüli Bodnárné előadást. Az első néhány perc után azonban szinte hőmérővel lehetett mérni, ahogy felengedett, majd tüzet fogott a nézőtér. A hirtelen összetakolt, ügyefogyott tapsrendünknek nem akart vége szakadni. Előadás után le kellett ülnünk valahol, de késő is volt, csapzottak is voltunk, nem is akartunk beülni egy kirkatba, legjobbnak pillanatilag szűkös lakasom tónt.

Jó néhányan zsúfolódunk be a kis lakásba. A színházi büfében felszerelkezünk, így ital is akad. Az egészben volt valami csínyeszerű, diákos, valami nem betervezett, nem agyonszervezett. Egyszerű volt az egész. Otthonosan jött-ment mindenki. Valaki kávéfőzött, valaki kenyeret kent, valaki a lemezjátékot bővölte. És megint — majd tíz év elteltével — ott állt közöttünk! Manyika. Mindannyiunk imádozt, rajongott Bodnár mamája, egy indiai puff tejében, hosszú szipkából nagyokat pöfkélt. Ahogy visszagondolok erre a képre, erre az estére, úgy érzem, hogy ennél több talán alig-alig kell egy társulatnak. A hitünk szerint életre keltett álom után, leeresztve, kiürülve, elengedve magunkat, együtt pöfkélni valahol. Mikor hajnal felé lekísértém a kis társulatot, és elbúcsúztunk a kapuban. Manyi tenyerébe fogta a fejemet, és azt mondta Otónak. „Ezt a fiút igazán is fiammá fogadám.” Ezt a búcsúaszt a nem nagy számú, de annál értékesebb — számomra életet jelentő — kézfogás és ölelés mellé zártam.

Egy színésznek, aki végigjátszotta az életét, kiárja, hogy méltó, nagy szereppel fejezze be a pá-

lyjáték. Hogy olyan szereppel búcsúzzon a színpadról, az életől, amiben összegezhet valamit. Ez azonban ritkán adatik meg. Manyika — ha tragikusan, idő előtt is — megkapta ezt a gesztust a sorstól. Németh László Bodnárnéja összegzése volt a számtalan aszszonyinak és anyának, akik be pályája során életet leheltek. Talán! — mondom, mert fájdalom, nincs lehetőségem ellenőrizni az állításomat. Erről az előadásról — Kiss Manyi váratlan halála miatt — nem készült rádió- vagy tv-felvétel. Ez az előadás néhányunk lelkében él, akik játszottuk és láttuk. Érzem, hogy mondanom kellene valamit Manyika készülődési módszeréről. Hogy olvasta fel a szerepet, hogy botorkált a rendezőpróbákban, hogy kerésgélt a gesztusokat, a helyzeteket, hogy boncolgatta az igazságot. Hogy változott kegyetlen anyából maradék fiát féltő, tőporódott anyókává, hogy viselte a ruháját, hogy igazította meg a kendőjét, hogy gombolta be a kabátját, hogy játszott a főpróbán, a bemutatón, hogy reagált a kritikákra. ...és még ezernyi fontos kérdés, amelyre fontos lenne válaszolni. Ezekre a kérdésekre azonban nem tudok felelni. Úgy próbált, úgy építette szerepeit, ahogy jött-ment, ahogy élt. Eszrévelénül! Eszrévelénül! magától értetődően formálódtak szájaiban a szavak, a mondatok, észrévelénül épült kezében a szerep. Eszrévelénül kelt életre közelében a darab. S utólag töprengve ezen a rejtélyen, a lemezgömbönből, hogy a fizikai fájdalmát is eltitkolta, szenvedni is észrévelénül szenvedett. Halálhíret a rádióból tudtam meg. A bemondó váratlanul mezbicsakló hangja letaglózott. Nem bittém, nem értem. Nem bírtam

otthon maradni. Elindultam, mint mindig, ha valamit nem tudok felfogni, nem akarok elfogadni. Járkáltam, hátha valami loholok az utcán, történik valami csoda. Mentem a nyirkos esőben, nem tudom, merre, nem tudom, meddig. Késő éjjel értem haza. Ültem, bámultam magam elé. A perccenként sikítva csöngő éjjeli érzem haza. Aztán hogy enyhítsek tehetetlen-ségemen, hogy elmondjam én is, milyen pótolhatatlan sokat versztettünk. Leírtam e pár sort, s mint egy két-szövegeset palackpostát, vaktában elküldtem a Film Színház Muzsika szerkesztőségének.

Elkésített levél...

(1971. III. 29.)

Manyika! Olyan váratlanul, hirtelen, olyan csendben ment el, amilyen picikén, törékenyen és csendben jött-ment esténként a színházban.

Hiszen alig két hetem ment Bodnár mama szorított magához, szidott, védett, sírt, de közben ravasz anyaszemével vigyázva, féltve kísért minden mozdulatot.

Érthetetlen, honnan volt annyi erő ebben a térékeny, picit testben, hogy semmi fájdalmat ne áruljon el ne engedjen kérdésöködni, búcsúzni, kórházi látogatásról beszélni.

Az előadás végén a vasfüggöny ajtajait becsukták, megcsókoltam kis vékony kezét mint minden este:

— Aztán siessen én vissza hozzánk! Nyanyuka!

— Csokolom — mondta mannyikásan, mint mindig, Jé Sietek!

De nem jött vissza! Fízvelmetetés nélkül, érthetetlenül becsapta, minket örökké itt hagyott.

Drága Manyika! Szeretném mezköszönni mindannyiunk nevében a sok szeretetet, nevelést,

bölcsességet, boldog órát, amit adott nekünk.

A döbbenet és fájdalom, az értetlenség, amelyet érzek és hallok barátaink hangzából, talán segít minél többet megőrizni és továbbvinni abból a nehezen megmartható, de mindennél többet érő, megmondolás és mérlegelés nélküli öntött tehetségéből és emberségéből, amire szavak nélkül, az életével tanított.

Köszönjük!

*

A temetés a Farkasréten szokás szerint zajlott. Tömeg és kordon, rendőrök és kordonátlépő engedélyek, zsbibongó, érdeklődő tömeg, sipkáló, kukkeres mami-kák. Malomkeréknyl ünnepeles korszorúk és kódkart-ra szorongatott csokroc-kák. Mikrofonok, búcsúztatók és akadozó búcsúszavak. Az arcokon döbbenet, fájdalom, anyátlanság. És végezetül egy kis diszsonancia, egy váratlan, mannyikás gesztus. Ezt azóta ugyanúgy idézgetjük, mint Soós Imre sajátos búcsúztatását, a „belemenést”. Jucikát, Nusikát s a többit... Jölesik hinni, hogy még az utolsó utáni pillanatban sem tagadta meg magát. Kár volna tagadni, hogy Manyika nem rajongott a versekért. Lehet persze, hogy a maga módján szerette a verseket, de ha igen, csak négy szemközti. A versmondást azonban mint műfajt, a szavalatokat, általában a szavalóművészetet ki nem állhatta. Pécsi Sany zsebrádiója az öltözőfolyó végén bármit bömbölhetett, csak ha szavalat hangzott fel, akkor szóló ki Manyi az ajtó hasadékán: — Sa-nyika! És Sanyika már tudta is a kötelességet. Haladéktalanul belefojtotta a szót elnyúlhatetlen kis Szokol masinájába. A temetési ceremónia végén, a beszédek, emlékezések, búcsúszavak után a mikrofonhoz lépett a kitűnő előadóművész, és a szülőföld üzenetét tolmácsolva egy kántáló sirtóballadába kezdett. Az első szavak után váratlanul egy kattanás hallatszott, s a mikrofon megnemült. A ballada hallhatatlanul folytatódott. Aztán felmentünk a sírhoz. A szomszéd sírok a tömeg, ahogy már ilyenkor lenni szokott, letaposta, majd szép lassan sodródni kezdtek a kijárat felé. A temetőkapunál Márkus Laci mellé préselődtem, aki kibőgött szemekkel, ravaszokásan mosolygott?

— Mit szólsz, hogy még itt sem marad nyugton? Még most is rosszalkodik! Aminet vers következett, nem széthúzta a mikrofonzsinórt?